

Intervju skolkurator Pia Dahlström Ekström

Hur kan vi bli bättre på att uppmärksamma beteenden som kan vara tecken på hedersrelaterat våld och förtryck?

Att prata om varningssignaler är både svårt och enkelt. Vissa signaler är tydliga. Flickor som kommer till skolan osminkade. Sminkar sig på skolan, ändrar på sin klädsel i skolan.

Andra är betydligt svårare som trötthet. En elev som ständigt är trött i skolan kan vara en elev i puberteten, någon som spelar för mycket dataspel, men det kan också vara en elev som är tyngd av familjerelaterade sysslor.

Alla typer av avvikande beteende kan vara tecken på hedersrelaterat våld och förtryck. En flicka som håller sig för sig själv. En annan som alltid blir följd och hämtad till och från skolan. En pojke som inte har tid att vara med sina vänner för han måste vara med sina systrar. Hög frånvaro. Elever som är i skolan men inte på lektioner och använder skolan som social arena.

Hur kan vi prata med ungdomar som är utsatta på ett bra sätt?

I skolans värld är det viktigt att jobba på relationer med eleverna. Samtalen mellan lektionerna är otroligt viktiga. Dessa samtal kan vara den största skyddsfaktorn skolan kan erbjuda. Eleverna bedömer oss vuxna. De testar och ser om de kan lita på oss, om vi klarar av att vänta in sanningar, om vi verkligen orkar lyssna och stanna kvar. Även elevvårdspersonal måste ut i verksamheten och inte vara okända personer man bokar tid hos. I det spontana mötet är sannolikheten större att fånga upp en lös tråd som man sedan kan spinna vidare på i ett strukturerat enskilt samtal. Den pedagogiska måltiden är också ett utmärkt forum för samtal.

I möte med vårdnadshavare är det viktigt att ta sig tid. Som skolpersonal finns mycket information att inhämta ur samspelet mellan barn och förälder. Det händer till exempel att en äldre bror insisterar på att vara med på möten. Jag tycker det är viktigt att alltid framhålla vårdnadshavarens ansvar och att det endast är dem vi diskuterar kring eleven med. Om ett äldre syskon är ihärdigt kan detta absolut vara en varningssignal så väl som en dominant förälder som eleven inte vågar tala fritt inför. Det är inte ovanligt att föräldrar, syskon eller vårdnadshavare försöker få ut information om elevens umgänge, försöker förmå personalen att begränsa elevens sociala relationer eller kontakt utifrån kön, etnicitet etc. Om man som mentor känner sig osäker på de signaler man fångar upp kan det vara bra att be en kollega vara med i mötet.

Vårdnadshavare som inte tillåter sina barn att delta i sexualundervisning, idrott- och simundervisning eller musikundervisning är också ett självklart observandum. Att eleverna är sjukfrånvarande vid dessa tillfällen kan också vara värt att diskutera med vårdnadshavare. Skolan måste vara tydlig med skolplikten och vad den innebär. Att på föräldramöten diskutera diskrimineringsgrunder såväl som barnkonventionen kan vara ett annat sätt för skolan att tydliggöra skolans roll och uppdrag. Erbjudande om föräldragrupper/samtalsgrupper för vårdnadshavare är ett spännande och givande sätt att möta elevernas hemsituation och blir till ännu en stor trygghetsfaktor i den unges liv. Personligen är jag allergisk mot ordet föräldrautbildning. Jag tror det är betydligt mer givande att låta vuxna tillsammans diskutera kring givna ämnen. På detta sätt krokas skolan arm med vårdnadshavare och kan fungera som ett stöd för den unge ur ytterligare ett perspektiv.

När jag har arbetade med sex och samlevnadsundervisning för nyanlända mötte jag på stort motstånd hos ett flertal föräldrar. Jag bjöd då in föräldrar (och tolkar) till informationsmöte om vad sex och samlevnadsundervisning är i svensk skola. Uppslutningen var stor. Både män och kvinnor kom och ett flertal var initialt mycket negativa. Efter mötet hade jag en positiv och glad grupp vuxna framför mig. (En grupp arabisktalande kvinnor bad om att vi vuxna skulle ha en egen undervisningsgrupp, vilket vi också hade, en av tolkar ställde faktiskt upp gratis vid dessa träffar.)

Efteråt kom alla eleverna till undervisningen med mandat hemifrån. Vi hade lyckats att normalisera och avdramatisera det okända.

I undervisningssituationen är det viktigt att fånga upp både det som sägs och det som inte sägs. Det är skolan skyldighet att ständigt låta diskrimineringsgrunderna genomsyra både undervisningen och verksamheten i sin helhet. När lagstiftning kring rättigheter, skyldigheter blir tydligt hjälper vi de unga att förstå skillnader i olika människors verkligheter. Att det finns många alternativa levnadssätt.

Det är tydligt att det i olika områden råder olika normer till exempel kring sexualitet. Om den inofficiella normen på en skola är att man som flicka skall vara oskuld när man gifter sig, kan flickor med andra värderingar bli utstötta eller trakasserade. På en annan skola kan normen vara att det är pinsamt att vara oskuld när man går ut årskurs nio.

Bröder och kusiner som vaktar på flickor i skolan är ett stort observandum. Viktigt att tänka på är att detta inte bara begränsar flickornas leverne utan även pojkar. Det är ett stort och tungt ansvar att vakta familjens flickor, oskuld och heder.

Som vuxna måste vi ta diskussionen om att det är den egna individens rätt att välja och att inte döma andra för deras val. Vi måste också berätta att det finns skydd och alternativ om man tvingas leva på ett sett som känns fel. Vi måste berätta var man kan vända sig och vilken hjälp som finns att få. Vi måste också vara där eleverna är för att ge dem en möjlighet att tala med oss.

På vilket sätt kan skolan stötta utsatta ungdomar?

På min skola erbjuder vi nästan alla lov, lovskola. Vi har också gruppverksamheter utanför skoltid. Denna typ av verksamhet ger inte bara stöd till måluppfyllelse utan också möjlighet till förtroendefulla samtal. Vi arbetar tillsammans med Rädda Barnen kring projektet "Det handlar om kärlek" (diskrimineringsgrunder och barnkonventionen) en vecka per läsår. Ett annat projekt hos oss är "ordet är fritt" (om sexism på nätet) och vi är i uppstartfas i ett samarbete om psykiskohälsa med Karolinska sjukhuset.

Alla årskurs 8 elever går på besök på ungdomsmottagningen och vi har informationsmaterial framme om barns rättigheter och information om var man kan få stöd. HBTQ material och flaggor som visar din rätt att älska vem du vill. Vi har dessutom ett levande diskrimineringsarbete med engagerade elever så väl som personal. Viktigt är att vår rektor tycker att arbetet är hög prioritet. Detta är en tydlig signal till personalen

När jag som skolkurator möter elever i samtal är det för mig viktigt att ge dem tid. Tid att bedöma mig, våga lita på mig och tid att våga prata. Jag är också alltid tydlig med var mina gränser går och var min anmälningsskyldighet tar vid. Eftersom jag också arbetat som socialsekreterare är jag väl insatt i vad som händer på andra sidan en orosanmälan.

Min erfarenhet är att de elever som är i behov av skydd behöver lång tid på sig att våga prata. Ofta tar de tillbaka sin historia, kommer tillbaka efter en tid och berättar mer. Så kan det hålla på.

Ibland gör socialtjänsten ett ingripande, efter några dagar backar eleven och säger att den har ljugit. Det är viktigt att vara kvar. Att stötta och orka lyssna på det som är tungt. Jag försöker alltid ge eleven bakdörrar , dvs om det eller det händer var kan du ringa, var kan du gå?

Man måste också vara ärlig om vad som händer vidare i processen om man får kännedom om att ett barn far illa i en hederskultur. Ibland kan ställningstagandet innebära att man lämnar sin familj bakom sig för alltid.

